

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Expositio officii missae sacrique canonis

[Reutlingen], 1. Sept. 1483

[Tractatus primus de prima parte misse scilicet preparatoria]

[urn:nbn:de:bsz:31-319967](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-319967)

Capitulum primum. De debita ministri dispositione et eius preparatione.

Debitam ministri preparationem quatuor requiruntur. Primum est manuum lotio. Et hoc propter duo. Primo ut mundus accedat ad tangendum corpus christi. quia si munde debet tangi panis materialis in seculo fortius ille panis celestis. Secundo quia significat ablutio mentis per contritionis amaritudinem. Iuxta illud ysaie. primo. Lauamini et mundi est ore. Secundum quod requiritur est peccatio. propter duas causas. Prima est literalis. scilicet quod pili decenter ornentur et stent bene formati. et ne aliqui cadant super sacrificium. Secunda causa est magis mystica. quia sacra scriptura per pilos nostros intelligit cogitationes nostras innumerabiles. que tunc debent eradicari. Iuxta illud ysaie. xvij. Auferite mala cogitationum de cordibus vestris. Et Deutero. xvij. Auferes malum de medio. Tertium est quorundam psalmorum oratio. quantum ad illos precipue qui dicunt officium romanum. quod linus papa instituit. scilicet Quia dilecta. Benedixisti domine. Inclina domine. Credidi. et De profundis. Et dicuntur quinque psalmi secundum Innocentium. ut si quis quinque sensuum transgressione aliquid commiserit. quinque psalmorum oratione detergat. Et dicuntur isti singulariter quia in quolibet illorum fit recordatio de his. que spectant ad hoc sacrificium vel ad remissionem peccatorum. In primo de altaris officio cum dicitur altaria tua domine virtutum. In secundo de misericordie dei ostensione. cum dicitur. Ostende nobis domine misericordiam tuam. In tertio de adoratione. Venient et adorabunt coram te domine.

In quarto de deuota oblatione cum dicitur Calicem salutaris accipiam et nomen domini inuocabo. In quinto de finali redemptione. cum dicitur. Apud dominum misericordia et copiosa apud eum redemptio. Quartum quod ibi concurrat. est sui et populi cum aqua benedicta aspersio. et precipue in die dominico. Ubi primo videndum est ex quibus debeat constare aqua benedicta. Et videndum quod debet constare ex aqua et sale. Sal autem significat discretionem sacerdotis. Unde in antiqua lege in sacrificio sal imponebatur. In immersione autem seu in immixtione salis cum aqua. tres cruces fiunt. ad denotandum quod totum a sancta trinitate procedit. aqua vero significat populum. Unde dicitur. Ilque multe. populi multi. De modo autem aspergendi cum aqua benedicta est sciendum. quod primo debet aspergere altare quod significat christum. ad effugandum demones ab illo. a quo ad populum gratia diruatur. postea populus debet aspergi propter tria. Primo propter demonum expulsionem. Secundo propter venialium deletionem. Tertio ad mentis satisfactionem. de psalmo. di. iij. c. Requiesce. Quid autem debeat cantari in asperione sciendum. quod a festo penthecostes usque ad festum pasche debet cantari. Asperges me domine etc. cum versu miserere mei deus. In quo petuntur gratiam iustificante dicendo. Asperges me. id est aspergas me. quia hebrei non habent operatum modum. Sed pro eo utuntur futuro indicatiui modi. sequitur. yfopo et mundabor. hic loquitur de mundatione spirituali per modum emundationis corporalis. Ubi sciendum secundum Augustinum. et glo. super versum asperges me. psal. l. quod yfopum est herba humida et medicinalis radicibus suis.

adherens saxo. et scdm medicos. pulmones in quib⁹ est inflamatio. purgat. Ideo dicit Aug⁹. Esto humilis in humili deo tuo. et aspergeris ysopo. et humilitas xpi te mundabit. et omnem inflationem supbie tollet. et ita pulmonem purgabit. dum fixus sis in radice caritatis. Item Leui xiiij. habet quod leprosus mundandus aspergebat ysopo intincto in sanguine passeris ita qd ysopus erat tanq³ asperforium. Constat aut⁹ qd peccatum est lepra spualis. Sicut ergo corporalis ysopus intinctus in sanguine passeris. valuit ad emundationem lepre corporalis. sic humilitas in radice caritatis fixa id est in xpo. et tincta in eius sanguine p efficaciam passionis eius mundat nos a lepra spuali scz a peccato. Juxta illud Apli. ad Hebre. ix. Si sanguis hyrcorum et thaurorum et vituli aspersus inquinata sanctificat. quanto magis sanguis xpi / qui p spum sanctum obtulit seipm immaculatum deo / emundabit conscientiam nostram ab opib⁹ mortuis. Constat aut⁹ qd hoc fecit p maximam humilitatem. Juxta illud ad Phil. ij. Humiliauit seipm factus obediens usq³ ad mortem Unde hac humilitatem cum memoria passionis xpi habentes / beatus petr⁹ vocat electos scdm prescientiam dei patris / in iustificatione spiritus / in obedientiam et asperione sanguinis iesu xpi. Prima pe. primo. Est ergo sensus. quasi diceret scdm glosas Incerta et occulta sapientie tue manifestasti mihi. et ita certius. qd asperges me dñe ysopo id est virtute humilitatis / fixa in radice caritatis in xpo et intincta in eius sanguine / a quo habet efficaciam. sicut omnia sacramenta eucaristie efficaciam hnt a passione xpi. et sic mundabor a lepra peccati. Et notat

Innocentius in prima particula trinitatis scilicet. in redemptis pluralitate. in redemptione utilitatem. Pluralitas in redemptis innuitur cum dicitur Asperges me. Quod enim aspergitur in multis locis circumfundit. propter quod veritas ait. Hic est sanguis meus novi testamenti qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Math. xxij. Humilitas in redemptione designat cum dicit ysopo. Quia humilis et medicinalis herba est christus. Christus enim per suam humilitatem / fidelibus suis tribuit salutarem medicinam. Unde dicebat. Discite a me quia mitis sum et humilis corde. Math. vij. Utilitas in redemptione apparet cum subditur. et mundabor super niuem. Quonia sicut apostol⁹ ait sanguis eius emundabit conscientias nostras ab operibus mortuis. vbi supra. Cum igitur audis Asperges me domine ysopo et mundabor. in asperione sanguinis xpi passionem intellige. Deinde laubis me. ibi subdit emundationem que fit in aqua baptismi / vel in penitentie lotionem. Quia vt dicit Innocentius. Cum audis laubis me et super niuem dealabor. in ablutione aque baptismi / sacramentum regenerationis agnosce. vt sit sensus scdm glosas. Laua me aqua baptismi. id est sicut in baptismo lauas fideles tuos tempore gratie. ita nunc laubis me aqua salutaris penitentie. Et illa aqua est gratia dei. que in anima efficit penitentiam fructuosam. De qua Ezechielis. xxxvi. Effundam supra vos aquam mundam et mundabimini ab omnibus iniquamentis vestris. Et tanguntur hic tria scdm Innocentium. ad effectum baptismi pertinentia / scilicet remissio

culpe. Seletio pene. et infusio gratie p̄
 mum notatur cū dicitur. lauabis me.
 Secundum cum additur. dealbabor.
 Tertium cum subditur: super niuem id
 est incōperabiliter vt dicit glo. Lan/
 dor enim spiritualis/ incōperabiliter
 maior est q̄ corporalis. vñ sp̄oē. vij.
 dicit. Lauent stolas suas. et dealbaue/
 runt eas in sanguine agni. Et ysaiē pri/
 mo dicit. Si fuerit peccata vestra vt
 coccinū/ quasi nix dealbabitur. et si fu/
 erit rubra quasi vermiculus/ velut la/
 na alba erit. Et notat hic Aug⁹. q̄ san/
 eti sic loti et dealbati/ recte possunt dī/
 ci vestis christi sine macula et sine ruga.
 Unde vestis xp̄i in monte tanq̄ deal/
 bata refulsit. Mathi. xvij. Ideo signi/
 ficat ecclesiā ab omni macula mundam.
 Unde apostol⁹ ad ephē. v. Xpc dilex/
 it ecclesiam et semetipm tradidit pro ea
 vt illam sanctificaret/ mūdans eam la/
 uacro aq̄ in verbo vite: vt exhiberet
 sibiip̄i gloriofam ecclesiam nō habentem
 maculā aut rugam aut aliqd̄ hui⁹
 modi. sed vt sit sancta et immaculata.
 Sequitur versus Miserere mei deus
 vnde Aug⁹. Qui magnam misericor/
 diam deprecatus est. magnam miseriam
 confitetur. Ubi sciendū. q̄ p̄fitetur se
 miseram creaturam. et deū misericor/
 dem creatorem et sic cōfitetur quattu/
 or. scilicet duo in se. scz miserā et natu/
 ram. In deo duo scilicet. om̄ipotentia
 et clementiam. Miseriā confitetur cū
 dicit. miserere. naturā cū dīc. mei. oīpo/
 tentiā cū dīc. d̄s. clementiā cū dīc. secū/
 dum magnam misericordiā tuā. quasi
 dicat. P̄carat creator creature. et mi/
 sericordis miserie. vnd̄ Aug⁹. Subueni
 graui vulnere. scdm̄ magnā medicinā
 tuā. Braue est quod habeo. sed ad om̄i/
 potentem cōfugio. de meo tam letali

vulnere desperarem. nisi tantū medi/
 cum reperirem. Et dicit miserere mei
 deus. quasi diceret. tibi propriū est mi/
 sereri et parcere. quia natura tua mise/
 ricordia est. et tu solus peccata dimit/
 tis. iuxta illd̄ Luce. v. Quis potest pec/
 cata dimittere nisi sol⁹ d̄s. quasi dicat
 nullus. Et bene dicit fm̄ magnā mise/
 ricordia tuā. et nō dicit secundū legis
 iusticiā. quia Leui. xx. dicitur. Morti
 adiudicabunt mechus et adultera. Et
 quāuis forte rex dauid huic pene sub/
 iaceret. licet per nullū hominē sibi in/
 fugi posset talis pena cum nō haberet
 talem iudicem superiorem se. nouit ta/
 men se quantū ad diuinam iusticiā di/
 gnū esse pena grauiori. Ideo cōfugit
 ad misericordiā dei. Innocenti⁹. Mi/
 serere mei deus. quia misericordia tua
 plena est terra. et miserationes tue sup/
 om̄ia opera tua. Q̄ delectabilis ser/
 mo. suauis locutio. dulce verbum. et ne/
 cessariū peccatori. vtile misero. et con/
 grauiū penitenti. Nec semel/ sed sepe cū
 amaritudine cogitādum. cū dolore dī/
 sternendū. et cum lacrimis iterandū.
 ex toto cord. ex tota mēte. ex tota ani/
 ma. ex totis affectib⁹. et totis viscerib⁹
 tuis. totis medullis. cū suspīr̄ijs et sin/
 gultibus atq̄ lamētis exclamādū/ scz
 miserere mei d̄s. Al̄ pascha vō vsq̄ ad p̄/
 thecosten cātatur. Uidi aq̄. et est sum/
 ptum de ezech. ca. xlviij. Ubi duo si/
 gnificā. scz redēptio p̄ passionem. et sa/
 tisfactio per sacramentorum instituti/
 onem. Et ideo illo tempore cantatur
 quod est propinquū passioni/ et satisfi/
 ctioni/ et vsui baptismi/ quod fiebat
 antiquē sabbato ante pascha et pen/
 tecosten. de consecra. diu. iij. capitulo
 baptisandi.

Capitulū scdm De introitū
allegorica ⁊ tropologica si-
gnificatione.

Receptio misse tres habuit variētatēs
olim. Aliquando em̄ a lectione incho-
ratur. sicut hodie fit i sabbato pasche
Postea celestinus papa p̄mus/ psal-
mum decātari ad introitum misse insti-
tuit. vnde adhuc vnus versus eiusdē
psalmi anthiphonatim ad introitū cā-
tatur: Secundo ex ordinatione beati
gregorij/ qui anthiphonas ad introi-
tum modulandas cōposuit. ⁊ cum can-
tu ordinavit. Et de consē. dis. p̄ma dī-
citur. q̄ philogius papa p̄pter sedm̄
cantancū/ et grauitatē/ ⁊ p̄pter mul-
titudinem psalmoz/ ordinavit q̄ de il-
lis psalmis sumeret aliqua pars/ in q̄
intentio psalmiste explicaret. sicut est
introitus cōmuniter/ ⁊ versus/ ⁊ gra-
duale. offertorij. et cōmune: Introitū
misse in duplici sunt differentia. Aliq̄
sunt regulares. aliqui nomiantur irre-
gulares. Regulares sunt qui accipiū-
tur de psalmis/ vt sunt isti introitus:
Ald te leuau. Dixit dñs ad me. Et p̄o
maiori parte/ ipsi introitū de psalmis
sumūtur. Cuius vna causa fm̄ ysidoz
est ista. quia iste liber psalmozū quasi
cōclusiue. continet in se totam sacram
scripturā. quia in eo scribitur p̄mum
bonozū ut ibi. gratiā ⁊ gloriā dabit do-
minus: Supplicij malozū/ ut ibi veni-
at mors sup illos Profectus stutum
ibi. Ibunt de virtute in virtutē. Itē
ibi describit p̄fectio opationum/ Ibi
expecta dñm viriliter age. Elita eter-
na beatorū/ Ibi. Lredo videre bona
domini in terra viuentium: Specula-
tio supnozū/ ibi. placebo domino in re-
gione viuozū. Et cum hoc liber ille ha-

bet modū loquendi narratozū. orato-
rium. ⁊ inuocatozū. Et versus facile
et apte/ omnibus festis ⁊ cuilibet ma-
terie ac tempoz/ sunt applicabiles. Al-
lia causa est. q̄a psalmista anthonomas-
tice id est p̄ excellētiam. p̄e ceteris de
incarnatione dñi ⁊ de ei⁹ passione pro-
phetavit. Irregulares introitus sunt
qui fm̄ variētates solennitatum ex
diuersis locis sacre scripture. preter
q̄ de psalmis excerpti sunt ⁊ cōpositi
vt ibi. Viri galilei. de actib⁹ apostolo-
rum. Duer natus est nobis. de ysaiā
⁊ sic de alijs. Et dicit introitus ab in-
troeundo. eo q̄ dum illa anthiphona
cantatur. sacerdos celebratur⁹ ad alta-
re intrat. Vel quia p̄ ipam anthiphon-
nam. ad officium misse intratur: Est
sciendum de introitu regulari. q̄ si p̄-
mus versus psalmi est introitus. tunc
aliquis de sequentib⁹ versibus eiusdē
psalmi erit versus ipi⁹ introitus: ver-
bi gratia. p̄m⁹ introitus in aduen-
tu dñi est. ad te leuau. Cuius versus ē
vias tuas domine demonstra mihi.
Sic potest de p̄similib⁹ suo modo de-
clarari. Si vero introitus nō est p̄m⁹
versus psalmi. sed aliq̄s alius de seque-
tib⁹. tunc p̄mus versus ipius psalmi
erit versus ipi⁹ introitus. vt in prima
missa natalis domini. introitū est Do-
minus dixit ad me. ⁊ vsus: Quare fre-
muerūt gentes. ⁊ hoc fit ad designan-
dum vnionē ⁊ p̄nexionem capitis scz
christi. et sui corporis mistici scz eccle-
sie. Sed quia officium misse. principa-
liter ⁊ de per se xpm̄ respicit. et cū om-
nia facta christi. a principio vsq̄ ad finē
ad memoriam ⁊ specialiter in missa de-
bent reuocari. igit scdm̄ expositores.
per introitum representat desiderij san-
ctoꝝ patriū: ⁊ suspiria eozū de aduētu

christi in carnem. Chorus intonans et
cantas introitum multitudinem desig-
nat prophetarum. et chorū sanctorū patrum
aduentum christi cum multis suspirijs et
gemitibus expectantium et dicentium:
Emitte domine agnum dñatorem ter-
re. de petra deserti ad montem filie sy-
on. Et iterum. Ceni domine et noli tar-
dare. relaxa facinorosa plebis tue. Quod
rum desideria dominus nota fecit disci-
pulis suis dicens. Beati oculi qui vidēt
que vos videtis. multi enim reges et pro-
phete voluerūt videre que vos vide-
tis. et audire que vos auditis. et nō vi-
derunt neque audierunt. Luce. x. Et idō
in prima dñica aduentus. in qua aduentus
domini in carnem ab ecclesia recolitur
introitus in persona sanctorū patrū sic
intōnatur. Ad te leuavi animā meam.
Sed repetitio introitus. multiplicat
tionē desiderij et clamoris illius infusus
at. Unde ysai. xxviii. Manda reman-
da: expecta reexpecta: modicum ibi. mo-
dicum ibi. Et abac. ij. dicis. Et si morā
fecerit expecta eum. quia veniens ve-
niet et nō tardabit. Vel scōm alios. in-
troitus idō resumit. quia tam pceden-
tes christum scilicet patriarche et prophete: quā se-
quentes scilicet apostoli et euāgeliste et
alii cōcordes sunt de fide christi: quā tur-
ba que pcedebat et que sequebatur cla-
mabat dicens. Hosanna fili dauid. Ma-
thēi. xxi. Verus vero introitus. qui
quodammodo ut plurimum videtur altius
sonare. illius desiderij et clamoris desi-
gnat immensitatē. Unde quidam dicebāt
Utinam dirumperes celos et descen-
deres. Illij. Mitte quā missurus es. Et
psalmista. Domine inclina celos tuos
et descende. Secundū alios vero intro-
itus cuius cantus est grauior et inuoluti-
or. designat exultationē sanctorū patrum

ante legem de aduentu christi. Unde
saluator. Abraam exultauit videre di-
em meum: vidit. et gauisus est. Jobis
viij. Verus vero cuius cantus clarior
est et planior. exprimit desiderij pro-
phetarum sub lege. quod ex clariori noticia
processit. Sed repetitio introitus desi-
gnat exultationē patrū noui testamē-
ti. de incarnatione christi qui commemoran-
tes et ad memoriā reuocantes. et repetē-
tes suspiria patrū veteris testamenti
recurunt ad antiquas scripturas pro
testimonio christi incarnati.

Capitulū terciū. De laude
sancte trinitatis scilicet gloriā
patri.

Plus sancte trinitatis que in
hoc cantico scilicet gloria patri
exprimitur. inter introitum et
eius repetitionē post vsū interponi-
tur et decantatur. ad vsutationē errorū
arrii et nestorij hereticorū. qui dixerunt
spiritū sanctū nō esse equalē in gloria
patri et filio. sed esse seruū patris et filij
Legitur enim quod ad petitionē damasi pa-
pe. beatus Hieronimus. gloria patri compo-
suit. et ipse damasus papa ad missam cā-
tari instituit et pcepit. Ut igitur pater
et filium et spiritū sanctū. equelem gloriā
et maiestatem credamus habere. Idcirco
gloria patri et sic missa adiungitur. ut
sic sensus cōtra arriū. Unde sit par ho-
nor patri et filio et spiritui sancto. sicut
erat ei gloria in principio. id est ante quā
angelica et humana natura laboretur.
quā eum laudabāt astra naturina: quā
gloria nūc est ei a beatis. et erig in per-
petuū. Vel quasi sic dicat. quāuis deus
pater genuerit filium. et filius eius homo
factus sit et spūs sanctus missus: Non

tamen eorum dignitati in aliquo est de-
tractum aut derogatum sed tanta glo-
ria et perfectio eis nunc est et erit imper-
petuum quanta erat eis in principio et
ab eterno. Ecce quod profundi misterij
et quod tremende maiestatis iudicium in-
gerit nobis auditio huius versiculi ut
merito ad eius prolationem inclinemus et
genua flectamus. considerantes altitu-
dinem diuine maiestatis et immensitatem
summe bonitatis: Sed quare gloria
patri interponitur. quidam dicunt sic
ad designandum quod tota sancta trinitas
indiuise incarnationem filij dei operata
quam desiderabant venturam sancti
patres veteris testamenti ut dictum
est in capitulo precedenti. ideo ad lau-
dandum et ad regratiandum et ad reddendam
gloriam deo de hac ineffabili mai-
estate sancte trinitatis gloria patri in-
terponitur. Secundum vero innocetium
et rationale interpositio glorie seu huius
catalene glorie patri captationem be-
nivolentie designat ut eum quem expec-
tabant sancti patres obtinerent et to-
tam trinitatem glorificando cantabunt
dicentes. Ostende nobis domine mise-
ricordiam tuam. Ostende nobis faciem
tuam et saluauerimus: Qui sedes super
cherubin appare. Sed dubium quare
aliquando gloria non dicitur. ut patet
in missa pro defunctis. Non canitur glo-
ria patri propter tria. Primo propter in-
certitudinem de eorum liberatione. Secundo
propter hoc. quia creditur eos esse in
statu pene scilicet in purgatorio et gloria
distantes. Tertio quia ibi nil meritorum
agunt sed tantum penam solvunt. Ad do-
minice vero passionis usque ad pascha
non dicitur. quia tunc fit memoria de
passione filij dei que passio in mentibus
nostris memorata magis lugere licet

quod gaudere

Capitulum quartum De ac-
cessu altaris.

Um introitus a choro can-
tur sacerdos de sancta egressus
ditur. et ad altare accedit
significans quod christus expectatio gentium
de occulta habitatione egressus est in
mundum ut se pro nobis in sacrificium
et hostiam placabilem deo patri offer-
ret et de sancta ac secreta eade ingiter
clausa scilicet de virginali utero tanquam
sponsus de thalamo ingressus est mun-
dum. ut in ipso benedicerentur omnes
gentes. Quandoque autem sacerdos sacris
vestibus indutus cum solennitate pre-
cedentibus ministris videlicet subdiacono
et diacono ordinate ingreditur ad
altare dei Et in solennitatibus secundum morem
quorundam ecclesiarum precedunt ministri
stiri cereos deferentes. et thuribularium quod
primo precedit et designat odorem bonae
fame ut posset dicere christo. Bonus odor
sumus. ij. ad Corinthios. ij. Item signifi-
ficat quod sacerdos debet orare quoniam
niam debet esse in caritate: Ad sensum
etiam patet. quod nisi sint accessum non est nec
ascendit sursum nisi sit in thuribulo in
quo sit ignis. sic nec oratio ascendit ad
deum. nec placet sibi nisi in corde ora-
tis sit ignis caritatis. et tunc optime as-
cendit. Unde psalmista. Dirigatur ad
te domine oratio mea sicut incensum
Dyaconus et subdyaconus qui sacer-
dotem precedunt significat homines
qui fuerunt tempore legis nature et sub
tempore legis scripte qui christum prebent
et per eandem fidem eadem expecta-
tione eademque deuotione venientem dei
filium assumpto homine suscipere cupiebant

Hii tamen qui erant sub lege nature/
 cum essent in errantiū multitudinē / iō
 a sinistris positi erāt quasi remotiores
 aut minores in benedictiōe dei vt sub
 dyaconus in ordine ministerij sui. Hii
 vero qui erant sub tempore legis scri-
 pte seu sub lege gratie / eo q̄ in conta-
 minatū lumen legis effulsisset et cla-
 ruisset. oraculo pphetarū verius ⁊ cla-
 rius xpm̄ in carne venturū cognoue-
 runt. idō quasi a dextris positi vt dya-
 conus expectabat benedictiōem quā
 daturus erat legislator id est interpre-
 tator legis / et legis executor xpc / pro
 ximo affuturus. Sed ministri cereos
 deferētes cū quibus peccat sacerdos
 quōq̄ in solennitatib⁹ significat duo te-
 stamenta. scz vetus et nouum. sub du-
 plici sensu. literali videlicet et mistico
 plenius intelligenda. que in aspiratiōe
 gratie spūs sancti xpm̄ mundi lucē nun-
 ciabāt. Ipse em̄ xpc a pphetis in veteri
 testamento aduenire est pphetatus. in
 nouo testamēto iam aduenisse ab apo-
 stolis est p̄dicatus. Et notandum q̄ in
 diebus festiuis duo sunt accolliti / sed
 in profestis tantū vnus. Ratio potest
 esse. qz sacerdos ad altare veniens si-
 gnificat xpm̄ venientē in hūc mundū
 Duplex aut̄ est aduent⁹ xpi. vnus q̄ si-
 sp̄ialis et occultus scz in carnem / quē
 precessit tantū vnus p̄cursor videlicet
 iohannes baptista. De quo dicit Job. i.
 Preibis em̄ ante faciem dñi. Ali⁹ aut̄
 erit generalis sollemnis et manifestus.
 scz aduētus ad iudiciū. De quo dicit
 Deus noster manifeste veniet hūc aut̄
 duo p̄cedent. scz helyas et enoch. et iō
 in profestis diebus et ferialib⁹ est vn⁹
 accollitus / representans iohannē bap-
 tistam. in solennibus duo representans
 helyam et enoch. Rationale vō dicit.

q̄ subdyaconus significat iohannem
 baptistā / qui xpm̄ precessit in spiritu ⁊
 virtute helye / qui et ante xpm̄ p̄dicati-
 onem euāgelicā inchoauit / dicēs pe-
 nitentiā agite ⁊ p̄p̄inquabit em̄. regnū
 celozū Math. iij. Sed dyacon⁹ repre-
 sentat pphetas / qui annūciauerūt vi-
 tam xpi vt in euāgelio p̄tinet venturā
 Sacerdos aut̄ ante q̄ gradus altaris
 ascēdat et aggredias diuinū officium.
 reuerēter inclināt se ante altare. p̄ q̄
 significat xpi exinanitiō qua semetipm̄
 exinaniuit inclinādo celos et descen-
 dendo. vterū virginis nō abhorredō
 sed hominē susceptur⁹ humiliādo ad
 nostram infirmitatem in hoc q̄ carnē
 susciperet passibilem. vt sic se humiliā-
 do et inclinādo / nos exaltaret ⁊ glo-
 rificaret Debet aut̄ sacerdos i via an-
 te q̄ ad altare veniat dicere et orare
 hunc psalmum xliij. Iudica me dñe et
 discerne causam meā. in quo datur in-
 telligi. qz sacerdos accedat ad altare
 ⁊ ad deū. nō propter aliq̄ tepale sed
 propter letificatiōem gratie quā spe-
 rat in p̄nti et glorie in futuro. Et habz
 ille psalmus septem versus. In p̄rio
 petit a dyabolo liberari. qz aliq̄ per
 se. aliq̄ per homines vel etiā in forma
 hominis tentat. Ideo dicit discerne
 causam meā de gente nō sancta. scilicet
 cet ipius dyaboli. Alb homine iniquo
 et doloso erue me. Ido iniquus pōt
 dici dyabolus. Juxta illud iniquus
 homo hoc fecit. In secundo versu in-
 uocat dei auxiliū. qz tu es fortitudo
 mea. In tercio diuinā grāciam implo-
 rat. cum dicit emitte lucē tuā. In quar-
 to promittit se sacrificiū pro se et po-
 pulo facere cū dicit. In troibo ad alta-
 re dei. In quinto promittit peccata d̄
 testari. ibi confitebor tibi in cythara

In septo dicit se solum de dei p̄sentia
 cōsolari. cū dicit. spera in deo quoniam
 adhuc cōfitebor illi /salutare vultus
 mei et deus meus. In septimo ponit
 gloria patri. et significat q̄ non solum
 vnā p̄sonā sed totā trinitatē cupit
 laudare. Et quia sc̄dm salomonē. In
 stus in principio accusator est sui p̄p̄.
 sacerdos cōsilius de ista p̄phetica cōso
 latione. sc̄z dixi cōfitebor aduersum
 me iniusticiā meā domino. et tu remisi
 sti impietatem peccati mei. vt de pec
 catis suis remissionē cōsequatur et vt
 magis acceptabile fiat sacrificium suū
 ideo de peccatis suis cum astantibus
 confitef. Ista autē confessio debet fieri
 in genere et nō in specie. non em̄ sacer
 dos debet dicere et se accusare de lu
 xuria. inuidia. homicidio. et de ceteris
 peccatis in speciali /de quibus forte n̄
 esset reus. et ita hoc omnino esset sup
 fluum et viciosum. Nec in speciali dēt
 se accusare de hijs in quibus est reus.
 eo q̄ ista confessio non est occulta sed
 publica et manifesta. et ergo confitea
 tur tm̄ se peccasse cogitatione locutio
 ne et ope. et hoc sufficit. Et postq̄ hec
 cōfitendo dixit subiungit. mea culpa/
 vt seipm̄ solum accuset et non alios ac
 cuset et sic aduersus se iniusticijs suis
 domino confitef. Et aliqui dicunt ibi
 ter mea culpa inculando seipos. Pri
 mo /mea culpa /propter peccatū fragi
 litatis per impotentia resistendi. Se
 cundo /mea culpa /p̄pter peccatū sim
 plicitatis qd̄ fit p̄ ignorantia. Tertio
 mea maxima culpa. propter peccatum
 malignitatis. Vel p̄t dici. q̄ dicit ter
 mea culpa /p̄pter triplex peccatū. sc̄z
 cordis. oris. et operis. Et cum sic dicit
 mea culpa. t̄git pectus exemplo pub
 licani dicētis. Deus p̄picius esto mibi

peccatori. vt sic vna secum descendat
 iustificatus in domū suam. In p̄cussio
 ne em̄ pectoris tria p̄currunt. sc̄z /ict⁹
 sonus. et tactus. p̄ que tria significant̄
 que in vera penitētia sunt necessaria.
 sc̄z cordis compunctio. oris confessio.
 et operis satisfactio. vt sicut trib⁹ mo
 dis peccare solemus sc̄z corde cogitā
 do. ore loquendo. et opere perpetrā
 do. ita tribus modis satisficiam⁹. sc̄z /
 corde p̄ dolorem. ore p̄ orationē ⁊ pu
 dorem. ope p̄ laborem. In huiusmodi
 confessioe sc̄dm plurimoz p̄suetudinē
 dēp̄catur virginem mariam vt pro eo
 oret et intercedat. Et hoc rationabili
 ter fit Quia vt dicit beatus Bernhar
 dus sup missus est. Redemptur⁹ deus
 humanū genus totius boni plenitudi
 nem posuit in maria. vt si quid spei in
 nobis est /si quid gratie /si quid glorie
 si quid salutis. totū ab ea nouerimus
 redundare. Deinde dēp̄catur omnes
 sanctos ⁊ astantes vt pro eo orent ex
 eo vt dñs abundantia sue propiciatio
 nis sibi multiplicatis intercessoribus
 et orantib⁹ largiatur. Nec p̄fessio sa
 cerdotis ac ministrorū mutuo conferē
 tium /allegorice significat angelicum
 alloquium cum virgine obsequiosum
 et fidele. quoniam missus a deo angelus
 salutauit virginem que virgo cū pro
 posito pudoris /et professione humili
 tatis /debit secundari fide pariter ⁊
 miraculo /potius q̄ virili amiculo.
 qm̄ non erat impossibile apud deum
 omne verbum. Ille angelo deniq̄ salu
 tata /et mater dei electa /non alta dei
 sapere. sed nouerat humilibus p̄sentē
 re. Ecce inquit ancilla dñi /fiat mibi
 sc̄dm verbum tuū. Humilitatis p̄fessio
 ancillam exhibuit. fidei deuotio graui
 dam effecit. Unde sicut humilitatis

professio faciens conceptum/virginē
 fecundavit. sic et humilis confessio. ec-
 clesiam fructuosam virtutibus efficit/
 et ad gratie obtentū habilitavit. De
 enim supbis resistit. humilibus autem
 dat gratiam. Rationabiliter per con-
 fessionem sacerdotis cum astantibus/
 angelicum alloquium cum virgine de-
 signatur. qz sicut sacerdos in audiētia
 ecclesie reddit se culpabilem/et offer-
 re intendit hostiam/non solum pro de-
 licto suo/ sed etiam pro delicto populi
 sic et xpc volens incarnationem suam
 per angelum annūciari. et post consen-
 sum virginis in eius utero incarnari si-
 militudine r speciem culpe assumpsit.
 et omnū nostrum iniquitates pertulit
 vt dicit ysa. Deus posuit in eo iniqui-
 tates omnū nostram Et alibi. De vo-
 luit illū contere iniquitate. vt sic cau-
 sam suscipiens hominis/ que non rapu-
 it exolveret et hominē excusaret. Idō
 quippe debuit/ sed non potuit delictū
 absolvere. Deus potuit sed nō debuit
 ideoqz deus factus est homo/ vt qz de-
 beret possit. et qz potuit deberet. Post
 hoc sacerdos orat pro circumstantibz
 implorans eis remissionem criminum
 dicens. Misereatur vestri omnipotēs
 deus. Hec oratio supplex sacerdotis
 ante altare/ significat propositum sa-
 cerdotis orandi pro populo/ et recon-
 ciliandi cum deo. quia cum supplicatio-
 ne pauper pauperum sit aduocatus.
 Unde in prouer. Sei mo enim mol-
 lis frangit iram. Et sicut pro delicto sic
 et in conspectu de pccari intendit altissi-
 mi. vt auditus astantium sibi paratur
 ob respectum pietatis/ et pro illius re-
 uerentia cuius vicem supplet in psona

Capitulum quintū De oscu-
 lo altaris et de signo crucis

Confessione facta /sacerdos
 se signat sancte crucis signo
 et are astans sacrum oscula-
 tur altare. Signatur sacerdos domi-
 nice passionis triumpho/ scz signo san-
 cte crucis vt muniatur cōtra insidias
 dyaboli. qui semp obsistit bono et ma-
 xime nititur impedire hoc bonum. qd
 nō dubitat cunctis proficere. Munit
 se scuto fidei et memoria dñice passio-
 nis vt scriptum est ad Ephesi .vi. In
 omnibus sumentes scutū fidei/ in quo
 possitis omnia tela nequissimi hostis
 ignea extinguere. In passionibus em̄
 crucis xpc laborauit vt illarum memo-
 res se tueantur in tentatiōibus. Sed
 osculum qd facit in altari tropologicē
 hoc p̄tendit. qz sacerdos debet habes-
 re cor placatum cum omnibus deo re-
 conciliandū et pacem omnū querere
 q̄ntumcunqz alieni sint. Juxta aposto-
 li ad Eph. vii. Quantū in vobis ē pa-
 cem cum omnibus seruantes. Allego-
 rice vero osculatio altaris significat.
 qz xpc per aduentum suum ad nos in
 carne. sanctam sibi copulauit ecclesiam.
 Juxta illud ephithalamicum Oscule-
 tur me osculo oris sui. Cant. i. In oscu-
 lo siquidē os ori cōiungitur sicut et in
 xpo nō solum humanitas vnica est di-
 uinitati. vtz etiam sponsa ecclesia co-
 pulata est suo sponso scz xpo. Juxta
 illud ppheticū. quasi sponsam decora-
 uit me corona. et quasi sponsam orna-
 uit me monilibus. Osculum etiam q̄s
 significat pacem Juxta illud Corinth.
 et ad Roma. vlt. Salutate inuicē oscu-
 lo sancto. deus autem auctor pacis in
 omnibus vobis amen Et ergo oīdat

pacem illam in aduentu xpi aduenisse
 qua pphete promiserant. quoz vnus
 scz dauid dixit. Quietur in diebus ei
 iusticia et abundantia pacis donec au
 feratur luna. Psalmo. li. et alius pphete
 ta. Et pax erit in terra nostra cum ve
 nerit ideo xpo nato / angelozum vox
 intonuit. et in terra pax hominibus.
 Post hoc scdm ritum aliquaru eccles
 iarum. sacerdos debet accipere thuri
 bulum qd est clausum inferius et aper
 tum superius / et fumigans. et signifi
 cat q sacerdos debet esse clausus ad
 terrena et inferiora apertus aut ad ce
 lestia et superna Juxta illud Apostoli
 Que sursum sunt querite. non que su
 per terram. Et sic fumū deuote oratio
 nis mittere debet ad deum / dicens cū
 Psalmista. Dirigatur ad te domine
 oratio mea / sicut incensum in conspe
 ctu tuo.

Capitulum. vi. De traslato
 ne ad dexteram partem al
 taris et de libri apertioe

Acta osculatione / sacerdos
 ad dexteram partem alta
 ris se transfert. ibi si ministros
 habet cum eis plene introitum legen
 do. et Kyrieleyson. p quod innuit. q
 emanuel in lege promissus prius ve
 nit ad iudeos q ad gentes / Iudei aut
 pro tunc propter legem. et quia vni
 verum deum colebant in dextera par
 te fuerūt. in sinistra vero gentes eo q
 ydola colebant. Sacerdos igitur ve
 stibus ornatus / xpm carne nostre hu
 militatis induum significat. veniens
 de secretario ad altare. xpm de celis
 in mundum venisse vt eum sanaret de
 signat / Deinde in dexteram transies

altaris designat q xpc in mundū ve
 niens venit ad visitandum filios isrl /
 scdm q ipse dicit Math. xv. Non sum
 missus nisi ad oues que perierant do
 mus israhel. de quibus nasci voluit Be
 ata nanz maria iudea fuit. Post hoc
 ad librum clausum veniens / ipm ape
 rit. tandem osculando ad insinuandū
 illud qd scribitur Apoca. vlt. Et vidi
 in dextera sedentis sup thronum. libz
 scriptum intus et foris. signatum sigil
 lis septem. et nemo poterat. nec in ce
 lo. nec in terra. nec super terram. ape
 riri nisi leo d tribu iuda et yesse. iuxta
 canticum quattuoz animalū et vigin
 ti quattuoz seniorū / dicentium. Dign
 es domine accipere librum et aperire
 signacula eius. qui occisus es et redem
 misti nos in sanguine tuo. Similiter x
 illud qd scribitur Luc. iij. Venit iesus
 nazareth. vbi nutritus erat. et intra
 uit scdm consuetudinē suam in sinago
 gam. et surrexit legere. et traditus est
 ille liber ysaię pphete. et vt reuoluit li
 brum inuenit scriptum. spiritus domi
 ni sup me eo q vnxit me. euangelizare
 pauperibus misit me et pdicare capti
 uis remissionem et pdicare annū acce
 ptum et diem retributionis. ysaię. xli.
 Et cum compleuisset librum dedit mi
 nistro et recessit. Per hoc em q sacer
 dos librum aperit. designatur q xpc
 verus sacerdos scripta pphetarū de
 eo occulte pphetata d eo esse quotidie
 exhibita ostendebat. Unde post vba
 priora subsequitur cepit dicere eis
 Hec scriptura hodie completa est in
 auribus vestris. Secūdo ex hoc libzū
 aperit. quoniam vt xpc primitiuam
 apostolorū congregauit ecclesiam do
 cens eos / misteria scripturarum reue
 lauit eis Juxta illud Luc. viij. Uobis

Datum est noscere misterium regni dei ceteris aut in parabolis. Unde post resurrectione aperuit illis sensum ut intelligerent scripturas Luc. vlti. Sed quare osculatur librum et postea a parte sinistra osculatur ipsum euangelium. De hoc postea habebimus.

Capitulum septimum.
De Kyri eleyson.

Translato iam sacerdote ad dexteram partem altaris exinde de quo tempore benignitatis et annus plenitudinis aduenit secundum quod psalmista dixerat. tu exurgens misereberis syon. quia venit tempus miserendi eius. Psalmo c. cogruerunt chorus laudat et inuocat sanctam trinitatem in reiteratione Kyri eleyson Et ideo post introitum et ante collectas dicitur. Quonia autem omnem orationem necesse est implorare diuinam misericordiam ut eo citius petatum obtineatur. Circa quod canticum videndum est unde sit institutum et a quo Secundo quid significet. Tertio de eius efficaci virtute. Quarto quare nonies replicatur. Quinto quare illud vocabulum ad patrem et ad spiritum sanctum non variatur. ad filium vero variatur. tertio dicendo xpe eleyson. Sexto quare alternatim cantatur Septimo quare ordinatur post officium seu introitum Quantum ad primum sciendum quod hoc vocabulum kyri eleyson silvester papa a grecis assumpsit ad decantandum in missa. Beatus vero gregorius instituit kyri eleyson nonies. et a clero tamen publice decantari in missa quod prius apud grecos tam a clero quam a populo decantabatur. ut infra dicitur circa finem capituli Quantum ad secundum sciendum quod kyri

eleyson secundum iohannem ianuensem in catholicon est due partes orationis. et non est unum nomen compositum. quarum prima est kyri/et tantum valet latine sicut dicitur et secunda pars est eleyson. et hoc tantum valet sicut miserere. inde kyri eleyson id est domine miserere. Ergo wilhelmus in rationali dicit. kyri id est dicitur. eleyson id est deus. eys. id est miserere. son id est nobis. quod tantum sit dictum. domine deus miserere nobis. Unde propheta. Domine miserere nobis esto brachium nostrum in mane Et ultra notandum est quod kyri eleyson est vocabulum grecum. ubi sciendum quod in missa audiuntur tria ydeomata nobiliora scilicet grecum. hebraicum. et latinum Illud iungunt enim quattuor dictiones hebraice scilicet osanna. saba oth. amen. alleluia. quibus tria verba greca. scilicet kyri eleyson xpe eleyson. ymas et quibusdam plura cetera vero omnia sunt latina. Sed dubium est quare specialiter illa tria ydeomata proferuntur et audiuntur in missa et non alia. Illius tres rationes ponuntur Prima quod titulus triumphalis christi. erat scriptus literis grecis. hebraicis. et latinis. Joh. xix. Secunda causa quod per has tres linguas ceterae lingue intelliguntur quod omnis lingua. aut est hebraica aut latina aut greca. Et igitur omnis lingua deum laudet et confiteatur quod dominus christus in gloria est dei patris ad philippen. ij. ideo specialiter ista tria ydeomata proferuntur et audiuntur in missa magis quam alia. Tercia causa quod iste lingue inter ceteras sunt principaliores. hebraica quod omnium est mater et prima. greca propter sapientiam. quod in greca sapientia et philosophie studium primo viguit. Etiam propter nobilitatem et dignitatem romani imperii latina ibi assimilatur. Quantum ad tertium est sciendum.

q̄ magna est horū verborū efficacia. Iē
 gitur em̄ dum beatus basilus clamat
 Iet kyri eleyson / porte papiensis eccie
 clausē / nullo refer ante / vltra hoc sunt
 aperte. Rursus dum beatus germanus
 kyri eleyson clamaret / quinque reges ī
 fugam cōuersi sunt. Unde forte kyri
 eleyson significat aliud q̄ dñe misere
 re qd̄ tamen ignoramus. Vel meli⁹ di
 citur q̄ hoc propter sanctitatē illorum
 hominū factum sit. ⁊ fiduciam ⁊ firmā
 fidem quā habuerūt in inuocatiōe di
 uine misericordie. clamando kyri eley
 son. Ad quartū scz quare nonies reite
 ratur huius multe sunt cause. Prima
 est alexandri d̄ halis dicētis. q̄ hoc fit
 vt eccia ad nouem ordines angelorū
 associata pueniat. Nā de quolibet or
 dine aliqui ceciderūt ⁊ non p̄stiterunt
 qz nondū erant distincti. scdm̄ alios.
 vt ruinas istoz angelorū implere vale
 amus nonies cantat. Secdo nonies re
 iteratur cōtra nouem genera peccato
 rum. Est em̄ peccatum cogitatiois. lo
 cutiois et operis. Item peccatū venia
 le. mortale et originale. Item peccatū
 malignitatis seu in sp̄itū sanctū. fra
 gilitatis per impotentia resistendi qd̄
 d̄ peccatum in patrē. et peccatū sim
 plicitatis p̄ ignorantia qd̄ d̄ peccatū
 in filium. Quia ergo nouē modis pec
 cando excedimus rationale est vt
 nonies dei misericordia imploramus.
 Tertia causa sic ponitur. kyri signifi
 cat diuine misericordie inuocationem
 qua nouem modis indigem⁹. Primo
 tribus modis ad peccatoz remissionē
 que perpetrām⁹ tripliciter scz ore. cor
 de. et opere. Secdo tribus modis ad
 gratie collatiōem scz fidei. spei. et cari
 tatis. Tertio tribus modis q̄ntum ad
 glorificatiōem qua gaudebimus supra

nos in futuro. in deo. scz in tota trinita
 te. intra nos de glorificatiōe anime et
 corporis iuxta nos de proximis et san
 ctis angelis. Quarta causa vt nouem
 effectus gratie impetremus qui sunt
 viuificatio. similitudo. gratificatio. pur
 gatio. perfectio. illuminatio. excitatio
 ad bonum. iustificatio et p̄miatio. Ad
 quintū est sciendū q̄ kyri. ter dicitur
 referendo ad patrē. x̄p̄e eleyson ter
 d̄ referēdo ad filium. Item kyri eley
 son ter dicit referēdo ad sp̄itū sanctū
 Dubitatur modo quare sub eodē vo
 cabulo dirigūt ad patrē et ad sp̄itū
 sanctum. Et sub alio vocabulo ad
 filium. Et ratio est ista. qz si idem filius
 sit eiusdem nature cum patrē ⁊ sp̄itū
 sancto tñ etiam est alterius nature / a
 patrē et sp̄itū sancto. cum ip̄e sit gygas
 gemine substantie. qz natura diuinita
 tis et humanitatis in x̄p̄o. vnū supposi
 tum intelligunt. qz deus et homo vn⁹
 est x̄p̄e iuxta symbolum a thanasij. Ad
 circo vocabulū illud variat ad filium
 Quare autē x̄p̄e ponitur in medio h
 ternarij Istius ratio est qz ip̄a est per
 sona media in diuinis Item qz ip̄e hēt
 rationē multiplicis mediij. scz gramati
 ci tenentis congruitatem. logici docē
 tis veritatem. rethorice cōferentis de
 corum. ethici deferentis bonitatē. ma
 thematici abstrahentis dyaboli pote
 statem In quibusdam ecclesijs statim
 post vltimum kyri eleyson subiungunt
 ymas qd̄ est verbum grecum et sonat
 latine nobis. et ē sensus Kyri eleyson
 ymas id est potentia diuina misere
 nobis Ad sextum dicit q̄ in primitiua
 eccia tam a populo q̄ a clero cantaba
 tur Kyri eleyson qd̄ etiā nunc vt dicitur
 de coronatiōe pape seruetur Sed
 ppter dissonantiam beatus gregorius

ordinavit. q̄ a clericis alternatim can-
taretur. Illo vltimū dicitur. q̄ sicut dicitur
cum est. officium seu introitus signifi-
cat desiderium aduentus x̄pi in carnē
postq̄ sequitur kyri eleyson. vbi adue-
tus spūalis in mēte petitur. ideo dicitur
kyri eleyson id est miserere nobis

Capitulū. viij. De cantu an-
gelico scz gloria in excelsis ei⁹
expositio. Et quare in missa
beate v̄gis i hoc cātico inter-
ponit spūs et alme orphanorū

Institutiōe thelesseri pape
e mox dicto kyri eleyson sacer-
dos in festiuitatib⁹ congru-

entibus inchoat himnū angelicum vi-
delicet gloria in excelsis. Hūnum qui-
dem angelicum quē angeli audiri sunt
decantari sicut legitur Lu. ij. Iste him-
nus angelicus testimonium perhibet
temporali natiuitati x̄pi quē sacerdos
solus inchoando pronunciat quia or-
tum saluatoris solus angelus cuius p-
sonam p̄biter gerit iudeis tunc a de-
p̄tris posit⁹. primo nunciavit luce vbi
supra. Ecce euangelizo vobis gaudiū
magnum quod erit omni populo quia
hodie natus est saluator. Circa istum
himnū primo videndum est quid rep-
sentatur Secundo quare immediate
post introitum et kyri eleyson decan-
tatur quare sacerdos primo incipit et
pnunciat. et postea clerus psequitur.
quare in medio altaris a sacerdote in-
cipitur. Tercio videndū est de exposi-
ciōe totius himni quis restouam ptem
cōposuerat. Quarto quare in missa be-
ate virginis interponunt aliqui tropi
scz primogenitus. Quātum ad primū
sciendū. q̄ illud canticū cantat⁹ ad rep-
sentandū illud gaudiū quo gauisi fu-
erunt angeli in natiuitate domini. de

humani generis reconciliationē et de
ruine restauratiōe. Ante natiuitatem
enim x̄pi tres fuerūt inimiciarum pa-
rietes. Primus paries fuit inter deū
et hominē. Secundus inter angelos
et hominē. Tercius inter homines et
homines: Homo namq̄ suum creatorē
p inobediētiā offenderat et p suū ca-
sum restauratiōem angelorum impedi-
uit et homo ab homine per varios ri-
tus se separauerat. Iudeus namq̄ ceri-
monias excolebat. gentilis ydolatriā
exercebat rit⁹ vnus alteri displicuit.
Sed veniens pax nostra fecit vtraq̄
vnum. Destruxit enim inimiciarum
materiam. et cōcurrētes parietes in se-
angulari lapide copulauit. vt de cete-
ro esset vnum ouile et vnus pastor. ab-
stulit ergo peccatū et reconciliauit ho-
minem deo. reparauit casum. et recon-
ciliauit hominē deo: reparauit casum.
et recōciliauit angelo hoīem. destruxit
ritus. et recōciliauit hominem homini.
Restaurauit ergo s̄m Ilpo. ad Eph. i.
que in celis et in teris sunt. Et ob hoc
ista celestis milicie mltitudo psallebat
gloria in excelsis deo. Et in terza pax
hoibus. iudeis et gentilibus bone vo-
luntatis. Exhinc q̄ angelus loq̄tur pa-
storibus ⁊ gaudet satis apparet q̄ pax
inter hoīem et angelum est reformata.
Nascit⁹ d̄s hō iō pax inter deū et hoīez
est restituta. Nascit⁹ in p̄sepio bonus et
asini. qz pax inter hoīes et hoīes est re-
formata p bouē em iudaic⁹ et p asinum
gentilis pls designat. in̄ illd̄ ysa. i. Co-
gnouit bos possessore suū ⁊ asinus p̄se-
pe dñi sui. hoc ergo canticū primū an-
gelicū et primū hūanū Illo hoc designā-
dū q̄ q̄s angeli venerāt i celis et nos
hoīes veneremur i teris. Et s̄m in hoc
designatur spes ecclesie quia vna cum

angelis speramus nos decantaturos/
et laudaturos deum quotidie. Unde
illoꝝ canticum assumimus. Quantum
ad scdm vidēdm. videlicet quare im
mediate post introitū et kyri eleyson
sequitur Gloria in excelsis. Secundo
quare sacerdos primo incipit et pꝛu
nciat et postea clerus pꝛosequit. Tercō
quare in medio altaris a sacerdote inci
pitur. Ad pꝛimū dicit. quia vt dictū est
supra pꝛ introitum seu officium. et per
kyrieleyson duplex aduentus xꝑi desi
gnatur. Post utrūqꝫ autem aduentū
xꝑi scz in carnem et in mentem. debet
aut homo gaudere leticia spiritali. et
eam exprimere voce vocali. qd gloria
in excelsis signat. Ideo statim post offi
cium et kyri eleyson sequitur Ad scdm
dꝛ. qꝫ sacerdos significat angelum pꝛi
mo cantantē sed choros significat illos
de quibus dꝛ facta est cum angelo mul
titude celestis exercitus/ laudantium
et dicentium Gloria in excelsis deo.
Luce. ij. Respondet aut totus chorus
post inceptionem sacerdotis propter
hoc vt detur intelligi affectio intensa.
quā habet ecclesia essendi cum angelis
Sed dicitur ab omnibꝫ simul vt vnꝫ
fiat chorus angelorum et hominū quia
tunc homines erunt sicut angeli in ce
lis. Quare aut sacerdos canit gloria in
excelsis stans an mediū altaris Idius
tres cause possunt assignari. Prima qꝫ
iste himmus angelicꝫ fuit dictus ad lau
dem xꝑi. Apꝛostolus aut dicit prima ad
thymotheum. qꝫ mediator dei et hoim
est xꝑc pꝫ cuius mediatiōem placati su
mus deo. vt ergo ille iesum xꝑm medi
atorem designat. ideo dꝛ in medio alta
ris. Item fit ad cōmemorandum illud
quod dꝛ sapientie. xvij. Dum medium
silentium tenerent omnia/ et nox i suo

cursum medium iter haberet omnipotēs
sermo tuus domine de celo exiliens /a
regalibus sedibus venit. Ad designan
dum ergo qꝫ chꝛistꝫ natus est in media
nocte. ideo dꝛ in medio altaris. Tercio
hoc representat illud qꝫ angelus qui pꝛi
mo natiuitatem xꝑi annūciavit. stetit
in medio illorum quibus annūciavit.
Juxta illud Luc. ij. Et ecce angelus do
mini stetit iuxta illos. et claritas di cir
cumfulsit eos. Quare aut incipiat a
sacerdote facie versa ad orientem. Di
cendū qꝫ ido quia iste himmus vt dictū
est. cantatus fuit in ortu suo. De xꝑo
autem dicit Job. Ecce vir oriēs nomē
eius. Et Luc. ij. Uisitauit nos oriens ex
alto Consuetudo autem aliquoz religi
osorum est. qꝫ sacerdos in dextera par
te altaris stans intonat Gloria in excel
sis. Et hoc iterum cōuenienter fit quia
natiuitas xꝑi plena fuit gaudio et leti
cie. in cuius annūciatione hoc canticū
ab angelis fuit auditum. Juxta illud
Luce. ij. Ecce enangeliso vobis gaudiū
magnum. Nodo ea que leta sunt. gaudio
sa et prospera. per dexterā designant.
aduersa vero seu tristitia pꝫ sinistram/
Juxta illud psalmiste. lxxi. Cadent a la
tere tuo mille. et decem milia ꝛ. Ratio
nabiliter ergo pꝫ biter illius natiuita
tis gaudiose annūciatiōez commemo
rans in dextera parte altaris illud can
ticum intonat: Quantum ad tercium.
quo ad illius himni angelici et humani
expositionem est sciendum qꝫ illud to
tum canticum pꝫ sui diuisiōe diuidit
in duas ptes scz in partem angelice de
cantatam. ꝛ partem humanitatis appo
sitam. Secunda ibi laudamus te. Pri
ma ps est bimembꝛis. in qua duo expꝛi
mūt. Priꝫo expꝛimūt exultatio angloꝝ i

temporali natiuitate xpi. ppter quam glorificauerunt deū in diuinis et in excelsis ratione restorationis angelice ruine cum dicitur gloria in excelsis deo. Secundo exprimitur ab angelis carantibus humani generis cum deo reconciliatio quā tempe ortus sui p abundantia pacis in terris pro tunc existentē dñs designauit. Iux illud psalmiste. Dicitur in diebus eius iusticia. et abundantia pacis. Psalmo xli. Secunda pars tangitur cum subiungitur. Et in terra pax hominibus bone voluntatis. Prima pars exponitur sic vna cum sequente particula. Gloria id est clara laudis leticia. supple sit deo in excelsis. Quod dupliciter exponitur. Vno modo in excelsis id est in angelis qui nō peccauerunt nec inter se discordiam habuerunt. Secundo modo in excelsis id est in sublimibus angelorum habitaculis. Et propter hoc euangelista dicit Gloria in altissimis deo. Et sic est sensus istius particule Gloria est. et sit deo. in excelsis id est in celis. et in angelis de angelice ruine reparatiōe que facta est p xpi natiuitatem. Et i terra subintellige. sit pax hominibus id est tam iudeis q̄ gentilibus bone voluntatis id est istis q̄ xpm recepturi sunt. et in ipm credituri. et eius mandata obseruaturi. Inter iudeos et gentiles facta est pax p xpi natiuitatem. qz xpc vtriusq̄ partis ritus destruens tanq̄ in se angulari lapide in vnitatem fidei ex vtraq̄ parte populum sibi electū copulauit. et gentē sanctam in sanguine suo sibi consecrauit. Secunda pars huius himni scz laudamus te. vsqz ad finem a beato hylario pictauiensi ep̄o legitur fuisse apposta qz solum prima pars in primitiua eccia dicebat in missa. Innocenti⁹ vero d̄

ita a telephero papa esse addita. Alij a symacho papa. Et idē instituit q̄ illud canticū in diebus festiuis ap̄ostolorum martirū. virginū. et confessorū. Et generaliter diebus dñicis qn̄ nō esset tps luctus et penitentie. debeat decantari vt in hoc recolam⁹ sanctos p̄ dominicam resurrectionem esse angelis associādos. et iam in gloria esse sociatos. Uerū qz fm senecam. Nō quis dicat sed quid dicatur attendendū est. Et ideo firmiter est credendū ea ecclesiasticos doctores composuisse. et a summis pontificibus illas particulas appostas fuisse vt d̄ de p̄sec. dif. i. Et diuiditur illa ps vno mō in duas ptes. Primo enim ponitur illud qd̄ p̄tinet ad laudem sancte trinitatis in comuni. Secundo quod p̄tinet ad laudem cuiuslibet persone in speciali. ibi. Dñe deus rex celestis. Prima adhuc in quinqz scdm q̄ quinqz attribuitur trinitati p̄ excellentiam. et fm hoc ponuntur hic quinqz clausule. Primo em̄ attribuitur trinitati potētia. ideo dicimus. laudamus te. scz ratione potētie bene operantis. Nam tam bene operanti laus debetur. Item attribuitur trinitati sapientia. ideo dicimus benedicimus te. rōe sapientie oīa disponentis. Item prouidentia. ideo dicimus adoramus te. scilicet ratione prouidentie omnia sustinētis. Item maiestas cum dicimus glorificamus te scz ratione maiestatis omnibus presidentis. Item bonitas per excellentiam. id̄ subiungitur. tibi gratias agimus. tibi scz ratione bonitatis omnibus exhibite. Et hec omnia facere debemus quia tu es dignus q̄ fiant tibi propter magnam gloriam tuam. quia dignus es laudari et bñdici deind̄ ibi. dñe d̄s rex celestis ponit laudes p̄tinetes ad finem

gulas psonas specialiter. Et diuiditur in tres particulas. Primo ponit laus ibi. Domine deus rex celestis. vbi ostenditur primo potentia imperialis. Secundo laus filij ibi. Domine fili vnigenite. vbi ostenditur pietas filij. Tercio laus spiritus sancti. ibi. Cum sancto spiritu. vbi ponitur bonitas naturalis. Primo igitur dicimus ad laudem patris Domine deus rex celestis. Nam in ipso est primitas auctoritatis. ideo dicitur Domine. Causa salutaris vniuersalitatis. ideo dicitur deus. Ipse etiam est. a quo est omnis maiestas imperialis ideo dicitur rex quia ipse est rex regum. Felicitas eternalis. ideo dicitur celestis. quia ibi suam felicitatem manifestat. Proprietas personalis. ideo dicitur deus pater. Proprietas generalis. ideo dicitur omnipotens quia per omnia potens facere que non implicat contradictiones. Sequitur Domine fili. vbi ponitur laus filij. et quatuor innuunt sibi quod quattuor modis sibi aliqua conueniunt. Primo conueniunt sibi aliqua ratione diminitatis. et sibi hoc conueniunt sibi tria. Primo quod deus existit. ideo dicitur domine deus. Secundo sibi conuenit quod est a patre per modum nature. ideo dicitur filij. Tercio quod procedens totam naturam patris habuerat. ideo dicitur vnigenite. Secundo conueniunt sibi aliqua ratione humanitatis. scilicet vniuersalis redemptio. ideo dicitur iesu. quod interpretatur saluator. Secundum est generalis diffusio ideo dicitur xpe. quod interpretatur vnctus. In christo enim fuit plenitudo gratiarum et vnctio. a quo tanquam a capite flunt riuus gratie sicut a fonte. Tercio conueniunt christo aliqua ratione suppositalis vnionis vel vnitatis nature scilicet diuine et humane. Quia sicut dicitur in simbolo athanasij. sicut anima ratio

nalis et caro vnus est homo. ita deus et homo vnus est christus. Et ex hoc competit sibi quod est deus. Ideo dicitur deus contra arrianos. qui dicunt eum esse creaturam. Item quod sit immolatus. ideo dicitur agnus dei contra manicheos. qui dicunt ipsum non fuisse immolatum nec passum. Item quod sit filius patris. contra sabellianos. qui dicunt alium filium virginis a filio patris. Quarto conueniunt filio aliqua ratione sue miserationis. que sunt tria. Primo supplicamus pro expiatione peccaminum. ibi. Qui tollis peccata mundi miserere nobis. Secundo pro exauditione precaminum. ibi. Qui tollis peccata mundi suscipe deprecationem nostram. Tercio pro remuneratione solaminis. ibi. Qui sedes ad dexteram patris miserere nobis. Et quoniam supplicantes comuniter conueniunt allegare causam et rationem quare debent exaudiri. ideo consequenter allegamus triplicem causam dicendo. quoniam tu solus sanctus. ideo debes indulgere peccata. Tu solus dominus. scilicet exaudiens precamina. Tu solus altissimus. scilicet conferens eterna solamina. Cum sancto spiritu. Sic ponunt spectantia ad laudem spiritus sancti que sunt duo. Primum personalis proprietas. ideo dicitur. Cum sancto spiritu. Secundum summa et coeterna felicitas ideo addit. in gloria dei patris. Ultimo sequitur amen. In quo optamus nobis omnia confirmari et fieri. Vbi nota quod amen est dictio hebraica et aliquando est nomen. et tunc idem est quod veritas. vnde apoc. iij. Sic dicit amen quod est testis fidelis. Aliquando est aduerbium. ut in euan. Amen amen dico vobis. i. vere. Aliquando est verbum et tunc idem est quod fiat. Vnde psalmista. Et in seculum seculi fiat fiat. vbi nos habemus fiat. ibi dicit amen. Et

isto modo sumitur hic et in conclusionibus
 collectarum. versus. Amen pro vere duo
 sunt aduerbia quali. Amen pro fiat tunc
 verbum deficient est. Si deus est amen in
 declinabile nomen. Aliter potest legi
 ista secunda ps. et secundum hoc potest diuidi in tres
 partes in prima parte deum laudantes sibi gratias
 referimus de christi natiuitate. In secun-
 da parte specialiter filium inuocamus
 et imploramus suam misericordiam alle-
 gantes propter que decet deum nostri
 misereri. Tercio sanctam trinitatem sub
 unitate essentie exprimentes et confiten-
 tes conclusiue preconisamus. Secunda ibi
 dicitur deus agnus dei. Tercia ibi quoniam tu
 solus. Et exponit littera. O digne deus rex
 celestis deus pater omnipotens. o digne
 iesu christe fili unigenite et sancte spiritus
 propter tuam magnam gloriam. id est propter
 tuam ineffabilem maiestatem et dignita-
 tem. omni honore et quibuslibet modis
 reuerentie excolendam et magnificandam.
 nos laudamus te cuncta optime facien-
 tem benedicimus te plenitudine omnis
 boni continentem. adoramus te deum sum-
 mum deum deum. profitementes. glorificamus
 te tua inenarrabilia opera predicantes
 gratias agimus tibi tuam mirificam boni-
 tatem in redimendo nos cognoscenti-
 tes. Secunda pars digne deus agnus dei.
 In qua specialiter filium imploramus.
 allegantes propter que decet deum nostri
 misereri. Et construit ista pars sic. digne
 iesu christe agnus dei. filius patris. qui tollis
 peccata mundi miserere nobis. Qui tol-
 lis peccata mundi suscipe deprecationem
 nostram. Qui sedes ad dextram patris mise-
 rere nobis. Sic bis imploramus miseri-
 cordiam dei. dicentes bis miserere nobis
 propter duplex genus peccati. scilicet propter
 peccatum originale et propter peccatum actua-
 le sic. quod primum refertur ad peccatum ori-

ginale quod proprie dicitur peccatum mundi. eo quod
 totum mundum fecit reum eterna damnatione
 et secundum miserere refertur ad pec-
 catum actuale. quod est duplex. scilicet veniale
 et mortale et ergo etiam petit. o christe qui
 tollis peccata mundi suscipe deprecationem
 nostram. pro hoc insinuans quod deus nos
 habilitat peccata tollendo. ut deprecatione
 et oratione credibilis reddat. Et est hic sci-
 endum de hoc quod dicitur quod christus sedeat ad
 dexteram patris quod potest intelligi tria. vno
 modo gloria diuinitatis in qua filius dei ex-
 titit ante secula. ut deus est patri substanti-
 alis. Alio modo pro dextram beatitudo pa-
 tris intelligitur. Unde beatus augustinus pro sedere
 habitare intelligitur que admodum dicitur
 de quocumque homine quod in ista patria
 pro tres annos sedet. Sic ergo credite
 christum habitare in dextera dei patris. Be-
 atus enim est qui habitat in beatitudine que de-
 xtera dei vocatur. Tercio pro dextram dei
 patris. intelligitur potestas iudiciaria.
 Unde augustinus. Ipam dextram intelligite
 potestate quam accepit ille homo susceptus
 a deo ut veniet iudicaturus qui prius
 venerat iudicandus. Igitur christus secundum quod deus
 ad dextram patris sedet id est equalis est
 patri in diuinitate et maiestate secundum primam
 expositionem. Christus vero secundum humanitatem
 sedet ad dextram patris id est in potiori-
 bus bonis patris. id est in eterna beatitudine
 habens iudiciariam potestate iuxta secundam
 et terciam acceptioem dextere. In terci-
 a parte trinitatem personarum in unitate personarum
 essentie conclusiue laudamus dicentes. quoniam
 tu iesu christe cum sancto spiritu in gloria dei patris
 id est idem cum sancto spiritu et patre es solus
 sanctus. solus dominus solus altissimus. pro plenitudine
 et non pro participatione vel communicatione
 ab alio. Et nota quod hic et
 in precedenti parte taguntur quicquid propter que
 decet deum nostri misereri. Primum quod ipse

est agnus dei oblatus p peccatis mundi
 tollendis in ara crucis. semel realiter
 et vsq ad consumationem seculi in forma
 panis sacramentaliter. Secundum est qz p
 acta nostra redemptioe et deuicta mor-
 te factus est noster aduocatus sedens
 ad dexteram patris in gloria. Tercium
 est qm ipse scdm q homo est sanctus san-
 ctus qz vnixit deo pze consortibus suis
 oleo leticie vt ipse solus inter homines
 sit sanctus p plenitudine virtutum / et
 spualium carismatum vt de plenitudine
 eius omnes accipiam gratia. Quartum
 est qz ipse vt est filius hois / solus est do-
 minus / constitutus iudex a deo viuorum et
 mortuorum. Cui dictum est. Postula a me
 et dabo tibi gentes. Quintum qz ipse est
 solus altissimus que ppter meritum passi-
 onis deo exaltatus. et dedit illi nomen
 qd est sup omne nomen. ad philip. ij.
 Morum igitur quinque intuitu decet xpm
 precipue deuotione ad se clamantium acce-
 ptare et eorum misereri. Quantum ad
 quartum principale / quare videlicet in
 missa beate virginis aliqui tropi inter-
 ponunt. Respondet. qz ppter sex priui-
 legia beate virginis sex tropi interpo-
 nunt. Primum est pceptiois. Concepit
 em opatioe et obumbratioe spissancti
 et ideo apponitur primum tropus scz spi-
 ritus et anime orphanorum paelite. post
 illum versum. Dne fili vnigenite. Se-
 cundum priuilegium habuit roe diuini ge-
 neris. qz beata virgo meruit eu tpa-
 ter generare et sine patre / que ds pf
 sine matre genuit eternaliter. Et ideo
 dicitur primogenitus marie. Et li primogeni-
 tus no dicit ibi ordine quasi alius sit se-
 cutus post eu sed dicit dignitate. Vel
 primogenitus id est anteq nullus fue-
 rat genitus nec etia post. Tercium habu-
 it roe matris dignitatis / que est illi

maxima laus et gloria. Ideo additur
 glo marie gloria. Vel aliter ppter pri-
 uilegium diuine miseratiois que nobis
 peccata communicata est. qz qz deus nos
 exaudit ad gloria eius cedit. Un de ea
 canitur. Audi nos nam te filius nihil
 negans honorat. Quartum habuit roe
 sanctificationis. qz nullo mo peccare po-
 tuit. Un in psal. Sanctificauit taber-
 naculum suum altissimus. Et ideo additur
 maria sanctificas. Quintum habuit roe
 conseruationis. qz tanta plenitudo gre
 in ea supuenit q ea ab omni pcto actua-
 li conseruauit. Unde aug. Lum de pec-
 catis agit. d maria noli fieri mentioez
 Ergo addit. maria gubernas. Sextum
 habuit roe exaltationis seu coronatiois
 Unde de ea canit eccia. Ecce exaltata
 es sup choros angelorum. Et ideo addit.
 maria coronas.

Capitulum ix. Quare no semp
 canit gloria in excelsis.

com symachum papam / glia
 in excelsis vt dictum est in ca.
 pcedenti in diebus festiuis
 aploz martiz. virginum. et pffoz debz
 decantari. Et generaliter i dieb dominicis / nisi fuerit tps luctus et pnie. vt
 in aduetu dni et in septuagesima vsq
 ad vigilia pasche. Etia no debet decan-
 tari in dieb pffestis. et in dieb ieiunio-
 rum. nisi sit ieiunium exultationis vt in vi-
 gilia pasche et penthecostes. et i missa
 defunctorum etia no cantat. Est tm sciend
 qz eps bethlemitan omni die et omni
 missa etia p defunctis catat glia in ex-
 celsis. eo qz iste himnus luca attestante /
 pmo i bethleemitana regioe decanta-
 tus. Sz qre glia in excelsis no canit in
 aduetu pter qz i soleni et duplici festo.
 h multiplex ro assignatur. Adria vt p

interpellatōz cāt⁹ ist⁹ himni. iste himn⁹ quasi innouari videt^r in nocte natalis dñi/ in qua p̄mū fuit decantatus. et sic in maiori deuocōe et leticia decantet^r. Scda rō vt cū maiori reuerētia. honore. leticia. ⁊ deuotione decantetur. qz q̄ cum interpellatiōe dicunt^r maiore seruoze hñt. Tercia causa qz hoc tempus aduētus designat tempus añ natiuitatem xpi qd̄ erat temp⁹ tristitie ⁊ nō leticie nec iocūditatis. eo qz adhuc ianua paradisi erat clausa. que xpo adueniēte patefacta est. ⁊ ido tunc ab angelis debuit decantari. Quarta causa/ qz glā in excelsis est cantus leticie. ido tunc obmittitur ppter significandā afflictionē sanctorū patrum. ⁊ ad figurādū quāta paciebant^r ex longa expectatione xpi venturi. Spes em̄ q̄ differtur affligit aiam puerbi. ij. Sed diceret^r qre tūc cantatur allā in aduentu dñi. Rñdet^r qz duplici rōe. qz licet haberēt afflictionem d̄ eo qz fili⁹ dei tm̄ tardabat venire. ⁊ ido dimittit^r glā in excelsis. habebant tñ leticiā de certitudine pmissio- nis. qz certificati fuerūt d̄ redemptōe generis hūani p xpm̄ factura. ⁊ in ista spe firma exultabat^r iuxta illd̄ ioh. viij. Abraā exultauit videre diē meū. ido tūc cātatur allā. Scda rō est. qz tūc fit mētio de aduētū xpi q̄ est duplex. Un⁹ in carnē q̄ est iocund⁹. ⁊ ido canitur allā. Illius erit ad iudiciū. ⁊ iste est dolorosus ⁊ trenend⁹. ido dimittit^r glā in excelsis. Sed qre nō cantat^r in festo innocētū. duplex est rō. Prima qz innocētes in vituperiū xpi fuerunt occisi. igit^r in signū detestatiōis ⁊ ppter dolorē parentum nō cantat^r in ipoz festo. Quia tunc impletū est illd̄ Hieremie. ⁊ hētur Math. ij. Vox in rama audita est ploratus ⁊ volulatus. Scda rō qz tunc in-

nocentes occisi. statim descēderunt ad limbū. ⁊ nō venerūt ad paradysum/ nisi p⁹ xpi passionē. ⁊ ḡ in ipsoz die nō canitur. Sz in octaua canit^r. qz dies octā significat tempus adepcōnis glie celestis ⁊ future resurrectōis/ q̄ erit in glia ⁊ gaudio. Sed qre nō cantat^r in q̄da gesima vsqz ad vigiliā pasche. Idū rō assignatur de pse. di. i. ca. llij duo. Qz tunc sancta ecclesia recolat trāsgressionem p̄mi parētis. p quā impedita fuit restauratio ruine angelice. ⁊ ideo tūc tacet cantū angelicum ⁊ leticie. Scda causa qz illd̄ temp⁹ repñtat temp⁹ quo filij israhel fuerunt in captiuitate babilonica/ in q̄ siluerūt a cāticis leticie. ita xpi ani/ veri israhelite solent suspendere cātica iocunditatis vsqz ad pascha. i quo facta est a xpo liberatio plenaria a huius tute dyaboli. q̄ p captiuitatem babilonicam fuit figurata. In missis etiā de functoz nō canitur. qz certitudinē de gloria defunctoz nō habem⁹. Et ā quia officiū defunctoz est lamētabile. ido cātica leticie in eodē obmittunt^r. Sed dubium adhuc manet. qñ regulariter debeat decantari seu dici himn⁹ angelicus. Ad hoc rñdetur extra de ce. missi- rum ca. cōcilium. vbi d̄. qz debeat decantari qñ in matutinis d̄ te deū laudamus. Sed hec regula fallit in sabba- to pasche ⁊ in die cene scdm̄ officiū romanū. De sabba- to sancto reddi- ratō de pse. di. i. vbi d̄. qz illa missa spectat ad diē pasche. qre tunc d̄r alleluia. ⁊ gloria in excelsis. qz tunc redditum est gaudiū angelicum. In die autē cene d̄r ab aliqbus epis. sez cum chrisina cōficiunt ⁊ non aliter. nec a simplicib⁹ sacerdotibus. et hoc ratione priuilegij ⁊ ce- lebritate singulari. quia illo die fuit a christo sacrificium institutum.

Capitulū. r. De salutatione
sacerdotis scz dñs vobiscū
et de collecta.

Angelico himno finito / sacer
a dos se ad pplm voluens su
uertens / saluat illū dices
Dñs vobiscū. Que saluatō sumpta ē
de libro ruth capitulo. ij. vbi legit bō
os sic saluasse messores suos Et iudicū
vj. Angelus salutās gedeonem dixit i
Dñs tecū vir oz fortissime Et illa salu
tatio repñtat saluationē / quā iesus fe
cit discipulis suis post resurrectionem
Quā saluationē sacerdos pñmittit añ
orōes / vt pplm reddat attentū r vt ei
mens ad deū dirigatur. Et exponitur.
Dñs vobiscū. i. dñs in vobis maneat.
r vos pñio vite eterne remuneret. et
petitionib⁹ vestris affectū tribuat. vt
grām dei impetretis p seuerates i illa
Allo mō exponit sic. Dñs vobiscū. i.
dñs p suam grām vos visitet. r vobi
scum manēs sanctificet. vt sic petitiōes
vře effectum psequatur. Chor⁹ respō
det. Et cum spū tuo Qd sumptū est de
scda epistola beati pauli ad thymo. ij.
vbi dicit. Dñs nr iesus xpc cū spū tuo
Et est sensus. Tu p nobis susur⁹ es prē
ces ad dñm. Et qm tantū illa pces ap
probat r exaudit que de bono corde p
cedunt Dramus r nos similiter pro te
vt iste sine quo nullū est bonū. sit cum
tuo spū. vt q te ore pfertur r in os tu
um sumit. sit tecū in corde r in te mane
at. Sz diceret aliqs. quare ppls optat
vt dñs sit solum cū spū eius. r nō cum
toto sacerdote. Cum tñ dixit sacerdos
Dñs vobiscum. nō solū in spū et etiā i
corpore. Potest sic rñderi. q in hac re
sponstone popul⁹ se totaliter offert ad
actionē immolatiōis sacramenti / r ad

impetrandū petenda. Ad qz immolati
onē sacerdos pcedit. in qua p spm to
taliter eleuatus. r ab omni terrenitate
priorius abstract⁹ debet esse Et ideo dē
sibi r cum spū tuo. scz vt detur intelligi
q sacerdos debet esse tot⁹ spūalis. Et
nota q ista saluatō dñs vobiscū / ad
simplices spectat sacerdotes. Sz eps
q pfectus debet esse. r ex pssam similitu
dinē xpi gerit. vt se vicariū xpi ondat
vtitur oratur⁹ pma vice vbo dñi iob.
xx. pax vobis. q fuit pma vox dñi ad
discipulos p resurrectionem / qñ eis p
resurrectionē apparuit qñ diceret. In
pñenti detur vobis pax pectoris r cor
dis. sed in futuro pax eternitatis. De
vtraqz pace dē Job. xij. Pacē meā re
linquo vobis. pacem meā do vobis Et
eps oratur⁹ mitram deponit. vt sic nu
do capite. sic r alter sacerdos oratōne
pplēat. qz vir sm apostolū reuelato ca
pite debet orare. qten⁹ inter deū r ipm
nullū malicie sit velamē. r reuelata fa
cie gloriā dñi ptemplet Postea ad in
star ceteroz sacerdotū dicit dñs vobi
scū. vt sic se vnū ex eis esse ondat. Itē
nota. q popul⁹ septē vicib⁹ sacerdotū
in missa saluatatur. qten⁹ exclusis septē
vicib⁹ capitalib⁹ / grām sancti spūs su
scipiet septiformē. Misteriū em missē
ad septē dona spūs sancti referē. Et
ergo sex vicibus in missa dē dñs vobi
scum. r vna vice / pax dñi rē. qd etiam
p saluatione habetur. Et g in qtuor
tpibus / saluatō ante pmas collectas
obmittit / ne numez septenarium tras
grediamur Postea saluatō fit ante p
mā collectā. r referitur ad spm sapiētie
qz tunc ibi recolit quomō dei sapiētia
intrauit mūdū ad saluādū nos. Scda
fit in pncipio euangelij. p quā intelli
gitur spūs intellect⁹. qz circa euāgelium

recolitur xpi p̄dicatio. xpc em̄ p̄dica
uit vt illuminado intellectū nos doce
ret. Tercia fit post euāgelium / vel p̄ cre
do p̄ quā intelligit̄ sp̄s p̄silij. qz ibi re
colitur quō xpc secreto di p̄silio. passio
ni se obtulit. vt redimeret nos. Quarta
ta in p̄ncipio p̄fationis. p̄ q̄ intelligit̄
sp̄s fortitudinis. qz ibi recolit̄ xpi cru
cifixio. xpc em̄ in cruce pendēs dyabo
lum expugnauit. ⁊ nos ab eterna mor
te liberauit. Quinta ibi pax d̄ni. in qua
sp̄s scientie inuitur. q̄ xpi resurrectō
recolitur. qz xpc resurgendo salutauit
discipulos suos. ⁊ eoz sensus aperuit
vt nos erudiret. Sexta fit in p̄ncipio
ōois post p̄munionē. in q̄ xpi asceho
recolitur. p̄ quā sp̄s pietatis notatur
q̄ sola pietate natura humanā super
astra leuauit. vt nos exaltaret. Septi
ma fit in fine añ benedictionē. q̄ recoli
tur xpi aduēt̄ ad iudiciū. ⁊ p̄ eā sp̄s
amoris rep̄ntatur. qz angeli tremēt cū
uenerit ad iudicium vt nos iudicet. Et
q̄ septies populū salutatur vt dictū ē.
tamē solum q̄nquies in istis salutatio
bus se ad pplm̄ vertit. ⁊ hoc significat
q̄nqz apparitiones quas xpc fecit disci
pulis suis in die resurrectionis / q̄ sunt
magis app̄bate ex euāgelio. Prima fuit
marie magdalene Joh. xx. ⁊ Mar. vl.
Secda fuit eide ⁊ alijs mulierib⁹ redeū
tibus de sepulcro cū dixit. Aluete Mat
ultimo. Tercia petro. q̄ apparitio desi
gnatur p̄ tereā v̄sionē q̄ fit p̄ manuū
lotionē. vbi sacerdos nihil alte dicit.
qz illa rep̄ntat apparitionē factā petro
de qua nō fit mētio in euāgelio quādo.
aut vbi. aut quō facta fit. Quarta factā
fuit duob⁹ discipulis euntib⁹ in emaus.
Luc. vl. Quinta in domo absente tho
ma. Post hoc sacerdos pax de sua bo

nitatē cōfidens / vniuersalē ad se colli
git ecclesiā dicēs. orem⁹ q̄si diceret ora
te ōms simul mecū / vt qd̄ postulamus
cicius impetrem⁹. qm̄ sioucialiter d̄ns
multitudinē citius exaudit. Dicēdo ḡ
orem⁹. hortatur ad orādū. qz ⁊ ipse xpc
monuit orare discipulos dicēs. vigila
te ⁊ orate rē. Postea ip̄e sacerdos ora
tiones p̄nūciat / q̄ noiant̄ collecte. Di
citur aut̄ collecta p̄ tanto. qz sup̄ popu
lum collectū ⁊ ḡregatum d̄r. vt habet
de p̄se. dis. iij. Et sic hee orōes p̄rie di
cunt̄ collecte / q̄ sūt sup̄ collectionē po
puli. scz qm̄ plus colligit̄ ad stationē fa
ciendā vt p̄cessionē de vna ecclesia ad
aliā. Vel d̄r collecte. qz sacerdos q̄ fun
gitur legatione populi / ⁊ stat q̄si medi
ator inter deū ⁊ hoīem vel populū / pe
ccatōes populi in se colligit ⁊ cludit. in
q̄bus depeccatur p̄ nostris necessitatib⁹
sp̄ualibus ⁊ temporalib⁹. Dicunt̄ autē
in dextera p̄te altaris. quia p̄ dextera
bona eterna. ⁊ p̄ sinistra p̄palia d̄signā
tur. Et ḡ ostēdatur q̄ eterna ⁊ sp̄ualia
p̄s petere debem⁹. iuxta illud. p̄mum
q̄rite regnum dei. id̄ collecte d̄r in dex
tera parte altaris. Et etiā ideo. quia
ōones in noīe xpi fiunt. qui sedet ad
dextera dei Mat. vl. Et nota. qz ora
tionū varij fuerunt inuētores / quoz
numerus ⁊ varietas tantum exerce
bat. qz octauū celium africanū p̄stitū
it. qz nulle p̄ces vel ōones vel p̄fatio
nes dicantur / nisi in cōcilijs fuerint app̄
bate. Post hoc gelasi⁹ papa ōones ⁊
collectas tā a se q̄ p̄ alios p̄positas in
vnū ordinauit. Beat⁹ aut̄ greg⁹ seclu
sis hijs q̄ nimia siue min⁹ agrua vide
bantur. rōnabilia coadunauit. agrua
multa nihilominus necessaria superad
dens.

Capitulum. xi. De numero
collectarum et de conclusione
earundem

Et iterum quodam modum et ordi-
nem excedentes / omnes inter
multiplicant. ut auditoribus
tedium generant et fastidium. quasi de
homo multitudine verborum flecti posset. cum
ecce contra dominus per ysaiam dicat. Cum multipli-
caueritis omnes non exaudiam vos. Et
dominus per se in euangelio dicit. Nolite multum
loqui orantes / sicut ethnici faciunt pu-
tant enim multiloquos se exaudiri Math.
vi. Cum cum dixissent apostoli. Domine doce
nos orare propter quod respondit orationem
dicens. sic orabitis. Pater noster etc. septem
petitiones in se continentem. Eius ergo
orationis formam sequentes sacerdotes / in
missa septenarium numerum non excedunt
Quia Christus septem petitionibus / omnia necessa-
ria corporis et anime apprehendit. imo secundum
communem consuetudinem. omnes semper sub un-
pari numero dicuntur. Ita quod in summis
festis / sic quoniam est duplex vel totum festum
tamen una collecta dicitur. nisi forte in eodem
die aliud festum occurrat. et tunc dicitur
una / ad designandum fidei unitatem. Alii
quoniam dicunt tres ad designandum mysterium
unitatis. et quod Christus / ter ante passionem
oravit dicens. pater si possibile est transeat
a me calix iste. Alii quoniam ad designandum
quoniam quatuor vulnera Christi. seu quatuor parti-
tam Christi passionem. Item quoniam dicuntur
septem ad designandum spiritum gratie septiformis
seu septem dona spiritus sancti. Et si
innocentium ille numerus excedi non debet
Et est sciendum. quod totidem collecte et eodem
ordine dici debent in secreta et post com-
munionem. quot precesserunt ante epistolam
nec plures nec pauciores. Finis quoque
debet suo principio correspondere. Et si

bet collecta post communionem et in secreta
ta debet precedere. Et nota
quod si in missa per viuis / vis interponere
collectam per defunctis. tunc talis non debet
esse. ultima / sed antepenultima seu penul-
tima. Ratio quod finis semper debet correspon-
dere suo principio. Et in missa per defun-
ctis non debet interponi collecta per vi-
uis. ut dicit Wilhelmus. quod mortui non
valent inuare uiuentes in hac vita. nec
etiam valent implorare uiuentibus vitam
eternam. licet euerso ipsi possunt inuari
ri ab eis quo ad utrumque. Immo nec ista
oratio communis augustinus. sed omnipotens
sempiterna deus quod uiuorum dominaris simul et
mortuorum. est dicenda in missa per defun-
ctis. Sed cum aliquos tamen collecta potest inter-
poni de sanctis sic quod sit penultima
Sed de modo claudendi omnes sciendum.
quod si in oratione sermo dirigitur ad patrem
non habita mentione filii et spiritus sancti /
tunc concluditur simpliciter per dominum noster in ie-
sum Christum. ut hic Concede nos famulos
re. Si fit autem mentio de filiis. hoc est du-
pliciter vel in principio. vel circa finem
Si in principio tunc concluditur per eundem
dominum noster. ut ibi. deus qui in filii tui huma-
nitate iacentem mundum creasti etc. Si cir-
ca finem tunc concluditur qui tecum uiuit et re-
gnat / sic in illa. Respice quoniam sumus domine super
hanc familiam tuam. Alii quoniam etiam ipsa oratio
dirigitur filio directe. sicut ista oratio.
Deus qui uirginalem aulam. et tunc debet dici
quod uiuis et regnas. Si autem fit mentio de
spiritu sancto. tunc concluditur per dominum noster etc.
et in fine dicitur in unitate eiusdem spiritus sancti
deus. sic in ista oratione. deus qui corda fi-
delium sancti spiritus illustracione docui-
sti. Si autem fit mentio de filio et spiritu sancto.
tunc concluditur per eundem dominum etc. et in fine
dicitur. in unitate eiusdem spiritus sancti
Alii quoniam autem de nullo istorum fit mentio. sic

in exorcismis / et in orationibus aque benedictae et in quibuscunque officiis sepulture. tunc dicitur per eum qui venturus est iudicare et ad terrorem demonum. qui de iudicio finali plurimum terrentur. quis tamen dici posset per dominum. versus. Per dominum dicat cum patre psalms biter orat. Cum christum memorat. per eundem dicere debet. Cum quo si loqueris. qui vivis dicere quis. Qui tecum / si sit collige finis in illo. Si spiritus almi. eiusdem dicere debes. Et tamen hic sciendum. quod ut plurimum in fine collecte conclusivae subiungitur. Per dominum nostrum iesum christum. quod sicut bulla authenticat litteras papales. ita et omnes orationes bullatur nomine domini nostri iesu christi. Cuius duplex est ratio. Prima quod hoc fit ad implendum documentum christi / quod ponitur. xxvii. iob. Quid quid peccaveritis preme in nomine meo dabit vobis. Per ipsum enim scilicet christum et in per aliam viam / divina beneficia ad nos preme decurrere. quod ipse solus exercit mediator dei et hominum Unde et ipse septius manus vel brachium domini appellatur. Quid enim nobis donat per ipsum nobis datur Secundo hoc fit propter meritum passionis christi. quod omnia nobis in merito passionis eius dant. Tunc subiungitur in unitate spiritus sancti deus. quod dupliciter exponitur. Uno modo sic. in unitate spiritus sancti / id est una cum spiritu sancto quod tres persone preme filius et spiritus sanctus sunt unus deus. Secundo in unitate spiritus sancti id est in spiritu sancto que est unitas patris et filii / amor et connexio utriusque Subiungitur per omnia secula seculorum. quod etiam dupliciter intelligi potest Uno modo presentive id est per generationes generationum sibi continue succedentium. quia una succedente alia subsequitur. Secundo exponitur sic. per omnia secula seculorum / id est ante omnia secula. dominus noster iesus christus vivit

tecum. sic in presenti vivit. et in futuro virtuturus est. Et tamen valet breviter. per omnia secula seculorum. id est eternaliter. ut vult beatus Augustinus. Et additur hec particula propter luciferianos hereticos. qui dicitur adhuc luciferum regnatum et ad sedem christi collocatum. Contra quos scribitur psalmus. Super solium david et super regnum eius sedebit ut confirmet illud in iudicio et iusticia usque in sempiternum Chorus respondet. amen. Ubi sciendum finem beati Bernardi. in sermone de cena domini. quod amen quod est adverbium optandi. et valet incantum sicut fiat. unde ubi nos habemus in psalmis fiat fiat. ubi hebrei habent amen amen. Sicut etiam amen sumitur in oratione dominice. cum dicitur. sed libera nos a malo amen. Similiter quando concluditur collecta per dominum nostrum et chorus respondet amen. Populus enim assentiens voci sacerdotis qui dixit Per omnia secula seculorum assentit quod seculum per eum creatum est. Respicit ergo ad formam orationis ut quod oratur hoc detur vel ad modum conclusionis ut quod concluditur affirmetur. et in tantum valet sicut vere. et sic potest sumi in responsione quam concluditur. qui tecum vivit et regnat. et chorus respondet amen. id est verum est quod vivit et regnat in secula seculorum. De hac materia dictum fuit supra capitulo octavo.

Tractatus secundus libri secundi de secunda parte missae scilicet instructoria.